

SU AYNASINDA ÜÇ ŞAİR

Yard. Doç. Dr. Yaşar ŞENLER*

Neyzen Tevfik, bir kıtasının son mısraında kendi varlık sebebini şöyle dile getirir:

Ben güzel sevmeğe geldim, değil ekmek yemeğe¹

Var olduğundan beri güzellik insanı kendine çekmiştir. Birçok güzelliğin kaynağı ise tabiattır. Bu sebeple pek çok düşünür ve sanatkâr tabiata yönelmiş, ondaki gerçekleri ve güzellikleri keşfetmeye çalışmıştır. İnsan gibi, meydana getirdiği sanat da biraz çevresinin mahsulüdür. Her sanatkâr, çevrenin iç dünyasında oluşturduğu dalgalanmaları dile getirerek yola çıkar. Hangi çevrede olursa olsun, hava ve toprak gibi, insan hayatının vazgeçilmezlerinden biri de sudur. Su hem varlığıyla insana hayat vermiş, hem de onun meydana getirdiği sanatta yerini almıştır. Varlığa, hayata ve kültüre denk olmasa bile, bütünü içinde seyredebildiğimiz bir sanat olan edebiyat da suyla ilgilenmiş, onu konu edinmiştir. Karşımıza bazen çeşme, bazen dere, ırmak, nehir, göl, bazen de deniz olarak çıkan su, Türk Edebiyatı'nda kendine geniş bir mecra bulmuştur. Su, Eski Edebiyatımızda, Nedim'in

*Görelim âb-ı hayât akdığın ejderhâdan
Gidelim serv-i revânım yürü Sâdâbâd'e*

beytinde ve benzerlerinde gördüğümüz gibi çeşitli mecaz ve istiârelerle mazmunlaşmış; Halk Edebiyatı'nda, anonim

*Şu Fırat'ın suyu akar serindir
Yarimi götürdü kanlı zalimdir*

türküündeki gibi yaşanan hayat ve acılarla yoğrulmuş ve Yeni Edebiyat'ta Cahit Sıtkı'nın

*Damlardaki kar, saçaklardaki buz,
Kanı kaynayan suya dar geliyor.
Haberin var mı ? Oluklardan sonsuz
Akan su sesinde bahar geliyor.²*

* Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

¹ Çapanoğlu, Münir, Neyzen Tevfik (Hayatı ve Eserleri), Çığır Kitabevi, İstanbul 1942, s.60

² Tarancı, Cahit Sıtkı, Otuzbeş Yaş, Bütün Şiirleri, Can Yay. İstanbul 1998, s.161

mısralarında gördüğümüz gibi, hayatı kucaklayan ve besleyen bir bahar bestesi halinde, edebiyatımızın her dalında ve devresinde kendini göstermiştir.

Biz bu yazımızda, Yeni Türk Edebiyatı'nda şahsiyetleri ve eserleriyle, devirlerini ve kendilerinden sonra gelenleri etkilemiş üç şairimizin, Yahya Kemal, Necip Fazıl ve Orhan Veli'nin şiirlerinde su ve deniz motifleri üzerinde duracağız. Bu üç şairimiz de su ve deniz motiflerini şiirlerinde kullanmışlardır. Ancak bu kullanışlar birbirinden farklı yapı ve amaçlara yöneliktir. Bu kullanışların tespiti için önce su, sonra da deniz motifleri üzerinde durmak uygun olacaktır. Daha sonra da kullanışlarındaki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmeye çalışılarak aralarında bir mukayeseye gidilecektir. Bu üç şairimizin su ve deniz motiflerini kullanış şekilleri ve onlara yükledikleri manalar, bize aynı zamanda tabiat karşısında almış oldukları tavrı da verecektir.

A. SU:

1. Gerçek anlamda su

Gerçek anlamda suyla en sade ve en basit şekliyle Orhan Veli'nin şiirlerinde karşılaşırız. Peynir-ekmeğin arkadaşı olan su, onun dilinde fakirliği de vurgulayarak şöyle şiirleşir:

*Peynir ekmeğe değil ama
Acı su bedava.*³

Yahya Kemal'de de yine ekmeğe ve peynirle içilen suyla karşılaşırız. Bir farkla, o bu sofraya inancı ve şükürü davet eder:

*Kuru ekmeğe bayat peyniri lezzetle yiyen
Çeşmeden her su içerken! "Şükür Allâh'a" diyen
Yaşıyor sâde ma'îşetlerin en sâfinda*⁴

Bazen de su onda çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği ve artık bizim olmayan topraklara duyduğu hasreti uyandıran bir etken olur. "Açık Deniz"de,

*Hicretlerin bakiyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hududların ötesinden akan sular
Gönlümde hep o zanla beraber çağıldadı*⁵

³ Kanık, Orhan Veli, Bütün Şiirleri, Adam Yay., İstanbul 1995, s. 110

⁴ Beyatlı, Yahya Kemal, Kendi Gök Kubbemiz, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1967, s. 42

⁵ A.e., s. 15

derken, Vardar'dan bahseder.

Necip Fazıl'da da su pek çok mısırda gerçek anlamda kullanılır. İnsan hayatının başlangıcında ve sonunda suyla olan yakınlığı onu düşündürmüştür.

*Kâinata ne varsa suda yaşadı önce;
Üstümüzden su geçer doğunca ve ölünce*⁶

mısralarında bu yakınlığı pratik ama derin bir bakışla irdeler.

Bazı mısralarında da bir tablo çizer gibi su ve dağ hayalini birleştirir:

*Dağlar omuz omza yaslanan dağlar
Sular kararınca paslanan dağlar.*⁷

Bu mısralarda, akşamın rengiyle değişen ve kararan bir peyzaj içerisinde adeta zamanı içinde eriten bir su buluruz.

Yine müthiş bir bunalımın başlangıcını dile getirdiği şu mısralarda gerçek anlamıyla gördüğümüz su, artık kendi kategorisini zorlayan bir eğilime sahip gibidir. Veya Necip Fazıl'ın sanat gücü, dünyayı, bir bardak suyun içinde yüzdürür:

*Bir bardak su gibi çalkandı dünya
Söndü istikamet yıkıldı boşluk.*⁸

Bu ruh halleri ile başlayarak bir ömür boyu süren çilesini şerh ettiği

*Çiçeklik bana ateş,
Bana pınar, Kerbelâ,
Koyumdan çıkmayan eş,
Suyum ekmeğim belâ...*⁹

ve Tanrı sevgisiyle divane olan aşığı anlattığı

*Düşün o dîvâneyi "herşey içimde" diyen
Ateş denilse yanan su denilse eriyen*¹⁰

⁶ Kısakürek, Necip Fazıl, Çile, b.d. yayınları, İstanbul 1998, s. 187

⁷ A.e., s. 386

⁸ A.e., s. 17

⁹ A.e., s. 294

¹⁰ A.e., s. 89

mısralarında suyu hep gerçek anlamında kullanır. Âşığın hâllerinden olan hasret duygusunu ve kavuşamamanın verdiği ıstırapı dillendirdiği

*O ki, pınar başında çeker suya hasreti*¹¹

mısraında, tevhid neşesiyle söylediği

*Allah'ım eşyanın hicâbindasın !
Sensin suda, kuşta, telde ses veren
Nice hasret varsa gıyabındasın;
Aynalarda sensin seni gösteren...*¹²

mısralarında hep suyu gerçek anlamında kullanmaktadır.

2. Su - hayat

Su ile hayat arasında bir bağlantı kuran Necip Fazıl bize eşyanın, yani varlığın yaşanan hayat ile yıpranan cephesini gösterir.

*Kâh susar, kâh çırpınır, kâh ürperir, kâh çağlar;
Su, eşyayı kemiren küfe ve pasa ağlar.*¹³

Yine hayat mücadelesinin dile getirildiği şu mısralarda, akşamla durulan hayatın suya bir kızılık gibi çökmesi anlatılır. Su ile yaşanan gün, hayat ve getirdikleri arasında bir münasebet kurulur:

*Akşamı duya duya,
Sular yattı uykuya;
Kızılık çöktü suya,
Sandım bir cenk akşamı...*¹⁴

3. Su - insan

Necip Fazıl'ın şiirlerinde, zaman zaman su-insan münasebeti kurulduğu görülür. İnsan, sudaki bir anlık görüntüye benzer.

*İnsan... İplikte büklüm, suda bir anlık suret...*¹⁵

diyen şair, suyun ve insanın kaderlerini karşılaştırır. Su mecrasından şaşmaz. Fakat insanlar çeşitli sebeplerle yanılabilirler, gittikleri yolların sonunu iyi göremeyebilirler.

¹¹ A.e., s. 29

¹² A.e., s. 33

¹³ A.e., s. 192

¹⁴ A.e., s. 328

¹⁵ A.e., s. 92

*İnsanlar habersizken yolların verâsından,
Gökle toprak arası su şaşmaz mecrâsından.*¹⁶

Bir başka mukayeseyi de çalışma fikri ve Allah'ı anma düşünceleri arasında kuran şair, insanın çalışmasını suyun akmasına benzetir.

*Su kesiksiz hareket, zikir, âhenk, şırıltı;
Akmayan kokar diye esrarlı bir mırıltı.*¹⁷

4. Su - kendisi

Üç şairimiz arasında su ile kendisi arasında ilgi kuran yine Necip Fazıl olmuştur. Aynadaki hayalini seyrederken kendine şöyle seslenir:

*Eğri dallar gibi halsiz, yorgunsun,
Birikmiş sulardan daha durgunsun.*¹⁸

Bir başka şiirinde de kendisi ile Sakarya arasında bir yakınlık görür. Hayatının zor günlerinde çektiği sıkıntı ile Sakarya'nın zirvelerden inişi arasındaki tezat ona azap verir.

*İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya;
Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.
Su iner yokuşlardan, hep basamak basamak;
Benimse alın yazım yokuşlarda susamak.*¹⁹

Yine aynı şiirin devamında Sakarya ile kendisini özdeşleştirmeye devam eden şair, kader birliği ettiği nehir vasıtasıyla kendine nasihat eder. Onu ve kendini son Peygamber'in yolunda yürümeye çağırır.

*Sakarya, saf çocuğu, mâsum Anadolu'nun,
Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun !
Sen ve ben, gözyaşıyla ıslanmış hamurdanız;
Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız !
Akreb'in kısılcacında yoğurmuş bizi kader;
Aldırma, böyle gelmiş, bu dünya böyle gider !
Bana kefendir yatak, sana tabuttur havuz !
Sen kıvrıl, ben gideyim, Son Peygamber Kılavuz !*

¹⁶ A.e., s. 190

¹⁷ A.e., s. 191

¹⁸ A.e., s. 275

¹⁹ A.e., s. 398

*Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya;
Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya !..*²⁰

5. Su - akşam

Necip Fazıl, "Akşam" şiirinde, güneş ve denizin nasıl bir gurup cünbüşüyle battığını anlatır. Sulara yansıyan kızılık, şaire bir cenk akşamını hatırlatır.

*Güneş çekildi demin,
Doğdu bir renk akşamı.
Bu, bütün günlerimin,
İçime denk akşamı.
Akşamı duya duya,
Sular yattı uykuya;
Kızılık çöktü suya,
Sandım bir cenk akşamı...*²¹

6. Su - uyku - ölüm

Necip Fazıl ve Yahya Kemal su ile uyku ve ölüm arasında bir bağ kurmuşlardır. Necip Fazıl, "Ninni"sinde uykuyu durgun ve sakin bir suya benzetir. Günün bütün uğraşları, insanı yoran meseleleri uykunun durgun ve sessiz ortamında tıpkı akşamla durulan sular gibi kendilerini sükunete ve huzura teslim ederler.

*Uyu da gündüzler su gibi dinsicin,
Menekşe gözüne kirpikler insin;
.....
Uygunun Gölünde başın yüzüyor,
Dalgalandırmadan o durgun suyu...*²²

Ruhun ölüme yollanışını bir uykuya benzeten Yahya Kemal de su-uyku ve ölüm arasındaki benzerliği mısralarında işler.

*Yaprak nasıl düşerse akıp kaybolan suya,
Rûh öyle yollanır uyanılmaz bir uykuya.*²³

Onun için su, hem ölüme giden yol, hem de ölüm, geride kalan sahil ise hayattır.

²⁰ A.e., s. 400

²¹ A.e., s. 328

²² A.e., s. 331

²³ Beyatlı, a.e., s. 86

*Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.*²⁴

7. Su - zaman

Su-zaman ilişkisi edebiyatımızda sıkça kullanılmıştır. Akan su zamana benzetilmiş, insan ise onun akıntısına, girdaplarına ve getirdiği her mihnete mahkum bir varlık olarak görülmüştür. Eski edebiyatımızdaki felekten ve kaderden şikayet bir açıdan temelde zamanı hedef alır. Zaman nedir sorusuna pek çok şair, cevap aramıştır. Yahya Kemal, zamanı, bahar ırmağı gibi coşkun akan bir suya benzetir:

*Bir cûy-i bahârın negamâtiyle dolar gûş
Dil farkına varmaz ki akan cûy-i zamandır.*²⁵

Necip Fazıl da zaman ile yağmur ve su arasında kurduğu ince münasebet vasıtasıyla iç değişimini anlatır.

*Bu yağmur, bu yağmur, bu kıldan ince,
Nefesten yumuşak, yağın bu yağmur.
Bu yağmur, bu yağmur, bir gün dinince,
Aynalar yüzümü tanımaz olur.*²⁶

Bir başka şiirinde de zamanın ne olduğunu sorarken onu suya benzetir:

*Nedir zaman, nedir ?
Bir su mu, bir kuş mu ?
Nedir zaman, nedir ?
İniş mi, yokuş mu ?*²⁷

Korkuyorum şiirinde ise çekilen suya benzettiği zamanın bitimini kıyamet olarak görür:

*Su çekildi, göründü sanki zamanın dibi,
Korkuyorum, bu akşam kıyamet varmış gibi.*²⁸

²⁴ A.e., s. 60

²⁵ A.e., s. 104

²⁶ Kısakürek, a.e., s. 300

²⁷ A.e., s. 267

²⁸ A.e., s. 218

8. Su - mûsikî

"Derin Beste"de yaratılışın sırlarını yoklayan Yahya Kemal, tabiatteki sesleri değerlendirir. Rüzgarın ağaçlara bahsettiği dil gibi, akarsular da bir mûsikîye sahiptir.

*Her yanda mûsikîyle akar cûybârlar
Her bâd-ı subh u şâm ile eşcâr söylenür.*²⁹

Bir başka şiirinde sulardan gelen sesleri ilâhî kuğuların seslerine benzetir:

*Rüzgârlara benzer bir uğultuyla sulardan
Sesler geliyor sandım ilâhî kuğulardan.*³⁰

Yine bir diğer şiirinde su sesinin mûsikî nağmesi gibi dinlendirici bir etkiye sahip olduğu gerçeğini işler. Sevdaların, bir taraftan hülyalı havuzlarda serinlerken, diğer taraftan da insana sonsuzluğu vehmettiren fiskiye sesini dinlediğini anlatır:

*Sevdâları hulyâlı havuzlarda serinler,
Sonsuz gibi bir fiskiye âhengini dinler.*³¹

Sonsuza kadar sürecek gibi görünen bu huzur ortamında dalan gözler yesârî hatların en nefisinde dolaşırken, gönül de suların mûsikîsine dalar:

*Bâzan gönül dalar suların mûsikîsine
Bâzan yesârî hatlarının en nefîsine.*³²

Necip Fazıl da "Zamane"de sulara yalnızlığın şarkısını besteletir:

*Mevsimler cücelere def çalıyor gerdekte
Devin yalnızlığını sular bestelemekte.*³³

9. Su - hayâl

Suyun, sahip olduğu görünümle tabii olarak hayâle imkân veren bir yapısı vardır. Bu görünüm sevdaların en güzel hayâllerine mekân olur. Üzeri rüzgarla hafifçe dalgalanmış su ve havuz, hayâl ufuklarını sonsuza kadar açar. Sevdalıların "Vuslat" hayâlini böyle bir havuza

²⁹ Beyatlı, Eski Şiirin Rüzgârıyla, s. 87

³⁰ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 133

³¹ A.e., s. 128

³² A.e., s. 172

³³ Kısakürek, a.e., s. 444

düşüren Yahya Kemal, onlara, sonsuzluk arzusu veren fiskiye sesini dinletir:

*Sevdâları hulyâlı havuzlarda serinler
Sonsuz gibi bir fiskiye âhengini dinler.*³⁴

Onun, bir masal-şiir olan "Mehlikâ Sultan"da, büyülü bir atmosfer kurarak kuyu motifini kullandığını görürüz. Su, masal ve hayâl ülkesine geçiş kapısıdır:

*Mehlikâ'nın kara sevdâlıları
Vardılar çıkırığı yok bir kuyuya,
Mehlikâ'nın kara sevdâlıları
Baktılar korkulu gözlerle suya.*

.....
*Bu hazin yolcuların en küçüğü
Bir zaman baktı o vîran kuyuya.
Ve neden sonra gümüş bir yüzüğü
Parmağından sıyırıp attı suya.
Su çekilmiş gibi, rü'yâ oldu !
Erdiler yolculuğun son demine;
Bir hayâl âlemi peydâ oldu,
Göçtüler hep o hayâl âlemine.*³⁵

10. Su - öte duygusu

Necip Fazıl, su ile öte duygusu arasında bir münasebet kurmuştur. "Kamış" şiirinde, Mevlânâ'nın Mesnevî'nin başında söylediği gibi, bir göl-kamış mecazı arkasında gizli bir vahdet-kesret istiâresi kurar.

Ben gurbet rüzgarının üflediği kamışım...

*Bir su başında mahzun, yapayalnız kalmışım.*³⁶

Bazen de su, öte'nin bir unsuru olur. "Ramazan" şiirinde Cennet olan öte, bal gibi olan suyuyla tanıtılır.

*Ramazan mübarek ay, müminlerin balayı;
Hatırla der, suyu bal kaybedilmiş sılayı...*³⁷

³⁴ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 128

³⁵ A.e., s. 122

³⁶ Kısakürek, a.e., s. 253

³⁷ A.e., s. 248

11. Su - rahmet

"Yollar ve Gökler" şiirinde su ile rahmet arasında bir münasebet kuran Necip Fazıl, gökten inen suyun yerde de varılacak son merhale olduğunu söylüyor. Son derece sade bir biçimde kurulan su istiâresi, ardında dîni bir fikri, vahdet-i vücud anlayışını saklar.

*Gökler suda titriyor,
Yollar suda bitiyor.*³⁸

"Kevser" şiirinde ise su rahmet karşılığında biraz daha fazla bir manaya sahip olarak karşımıza çıkar. Su artık burada Cennet'teki Kevser havuzudur. Rahmet, maneviyata ve âhirete doğru genişlemiştir:

*Yalnızlar !... O havuzun çevresinde birleşme...
Susuzlar !... O havuzda suyu kesilmez çeşme !...*³⁹

Yahya Kemal'in de "O Taraf" şiirinde benzer bir çeşmeden bahsettiği görülür. Cennet'te, uhrevî vakarın hissedildiği bir ortamda, her tarafından ışıklar akan o çeşme yine Kevser'den başkası değildir. Böylece o da su ile manevi ikram arasında bir bağ kurar.

*Hâkimdi yerde ufka kadar uhrevî vakâr;
Bir çeşme vardı her tarafından ziyâ akar;
Bir başka semte doğru dönerken bu gezmeden
Bir tas ziyâ alıp içiyorlar o çeşmeden.*⁴⁰

12. Su - temizlik - manevi arınma

Su, gerçek anlamına en yakın işleviyle, temizlikte en önemli unsurdur. Necip Fazıl'a göre su, cömertliğiyle bu temizliği sağlamaktadır.

*Çam kokulu tahtalar, gıcır gıcır silinmiş,
Sular cömert, "temizlik imandandır" bilinmiş...*⁴¹

Ancak o, vicdanında taşıdığı suçluluk duygusunu bu suyla temizleyemeyeceği kanaatindedir:

³⁸ A.e., s. 343

³⁹ A.e., s. 461

⁴⁰ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 110

⁴¹ Kısakürek, a.e., s. 333

*Ben ki suçumu yuysam,
Su biter kurnalarda.*⁴²

Necip Fazıl'a göre bu kirlilikten arınmanın yolu, gerçek anlamdaki sudan çok, rahmet ve maneviyat anlamındaki şuyla mümkündür.

*Bu dünya insanlığa mânevî hamam olsa;
Her rengiyle insanlık tek renkte tamam olsa...*⁴³

Böylece, bu hamamda madden ve manen temizlenerek arınan insanın gideceği yer, Cennet, Cennet'te nurlu Kevser'in yanı olacaktır:

*Arınmışların yeri, Cennet'te nurlu Kevser
Bir hamam ki, arınma gayesinde şaheser.*⁴⁴

B. DENİZ:

1. Gerçek anlamda deniz

Her üç şairimizde de denizin gerçek anlamda kullanımına rastlayabiliriz. Yahya Kemal, rüzgârla coşan dalgaların Maltepe sahilleriyle heyecanlı buluşmasını anlatır.

*Suyu ürpertiyor çıkan rüzgâr
Şimdi sâhil boyunca Maltepe'yi
Köpüren mâvî dalgalar yalıyor.*⁴⁵

Safalı mehtap gezintilerinin yapıldığı Boğaz, onun şiirinde İstanbul'un sembolü gibidir. Masallaşan yapısıyla mısralardaki yerini alır:

*Ne kaldı rûhâ tesellî şerâbdan başka
Boğaz'da üç gecelik mâhtâbdan başka
Cihanda olmadı bir hisse-i verâsetimiz
Bebek Koyu'nda temâşâ-yı âbdan başka.*⁴⁶

Nice sevdaların mekânı olan Boğaz, nice aşkın ilânına da zemin hazırlamıştır:

⁴² A.e., s. 22

⁴³ A.e., s. 194

⁴⁴ A.e., s. 188

⁴⁵ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 57

⁴⁶ Beyatlı, Eski Şiirin Rüzgârıyla, s. 23

*Her âh bir hitâb idi körfezde dün gece
Bin mâh içinde bir meh-i tâbân olan sana.* ⁴⁷

Şair de, böyle yaşanmış uzak bir aşkın hatırasını yine o levhada, mavilikler içinde arar:

*Cânanla gezdiğim kıyılar, sürdüğüm hayat,
Öz mâvilikle çerçevelemiş o levhada,
Ömrün murâdımızca geçen mutlu günleri.* ⁴⁸

Necip Fazıl'da deniz, gezme arzusu uyandıran bir mekân olur.

*Sema, deniz ve yeri,
Çepçevre iklim iklim,
Dolaşalım, gezelim.* ⁴⁹

Onun, Boğaz ve Çamlıca'nın bir araya geldiği şu mısralarda, duyuş bakımından Yahya Kemal'e yaklaştığı görülür:

*Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;
Çamlıca'da yeredir göklerin derinliği.
Oynak sular yalının alt katına misafir.* ⁵⁰

Yahya Kemal ve Necip Fazıl'da gördüğümüz mutluluk, Orhan Veli'de yerini hüznün ve ümitsizliğe terketmiştir. Pırıl pırıl canlı tabiat ile ekonomik durum bir tezat oluşturur:

*Denizlerimiz var, güneş içinde;
Ağaçlarımız var, yaprak içinde
Sabah akşam gider gider geliriz,
Denizlerimizle ağaçlarımız arasında
Yokluk içinde.* ⁵¹

Böylesi bir deniz manzarasını onun gözüne göstermeyen, geçim derdidir:

*Ne yardan geçerim, ne serden;
Ne denizlerden, ne gökyüzünden ama...
Bırakmıyor son gördüğüm,
Bırakmıyor geçim derdi.* ⁵²

⁴⁷ A.e., s. 25

⁴⁸ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 73

⁴⁹ Kısakürek, a.e., s. 177

⁵⁰ A.e., s. 167

⁵¹ Kanık, A.e., s. 85

⁵² A.e., s. 122

2. Deniz - insan

Orhan Veli, bir birinci tekil şahıs şiiri olan "İstanbul Türküsü"nde deniz-insan münasebeti üzerine oldukça samimi bir havada konuşur. Bütün mekân onun üzüntüsüne tabi olur. Şiirden soyutlayacak olursak, anlattığı mekân hiç de karamsar görünmez. Ancak onun şiirin bütününe yaydığı genel hava mekânı da kendine tabi kılar.

*İstanbul'da Boğaziçi'nde.
Bir fakir Orhan Veli'yim;
Veli'nin oğluyum,
Tarifsiz kederler içinde.
Urumeli Hisarı'na oturmuşum;
Oturmuş da bir türkü tutturmuşum;
«İstanbul'un mermer taşları;
Başıma da konuyor, konuyor aman, martı kuşları;
Gözlerimden boşanır hicran yaşları;
Edalı'm,
Senin yüzünden bu halim.»*

.....
*İstanbul'un, Boğaziçi'ndeyim;
Bir garip Orhan Veli;
Veli'nin oğlu;
Tarifsiz kederler içindeyim.* ⁵³

İçinde bulunduğu tarifsiz kederlere rağmen insanlarla hayatın ve denizin arasını yakınlaştırmaya çalışır.

*Sizin için limanda sallanan direkler,
Günlerin isimleri,
Ayların isimleri,
Kayıkların boyaları sizin için.* ⁵⁴

3. Deniz - hayat

Orhan Veli için deniz, bütünüyle sevdiği ve kucakladığı hayatın bir parçasıdır. Kuvvetli bir yaşama içgüdüsüne sahip olan şair bütün hayatı ve denizi gözlemler. Şiirlerinde adeta birer enstantane halinde bir flaşın aydınlığında tespit ettiği peyzajlar, onun şiir adına hayattan aktardığı izlenimlerdir.

⁵³A.e., s. 66

⁵⁴A.e., s. 100

*Peyzaj
Evler, dükkânlar, duvarlar;
Kömür depoları
Deniz;
Çatanalar, mavnalar, kayıklar.*⁵⁵

Orhan Veli, küçüklüğündeki bir balık tutma olayında denizle ve onda yaşanan hayatla tanışmasını anlattığı mısralarda bir çocuk saflığı ve masumiyeti içinde duygularını şöyle şiirleştirir:

*Küçüktüm, küçüktüm,
Oltayı attım denize;
Bir üşüşüverdi balıklar,
Denizi gördüm.*⁵⁶

Gördüğü ve tanıdığı deniz artık onun hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Adeta denizle bütünleşen Orhan Veli, denizdeki en küçük bir hareketi bile hisseder.

*Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı.*⁵⁷

Denizi ve deniz hayatını seslerinden anlayacak, hatta pencereden bakmadan dışarıdan geçen kayıkların neler taşıdığını bilecek kadar yakından tanır.

*Ben deniz kenarındaki odamda,
Pencereye hiç bakmadan,
Dışarıdan geçen kayıkların
Karpuz yüklü olduğunu bilirim.*⁵⁸

Bu tutku ona denize açılma, balık tutarak bir iş görme arzusu verir:

*Gün doğmadan,
Deniz daha bembeyazken çıkacaksın yola.
Kürekleri tutmanın şehveti avuçlarında,
İçinde bir iş görmenin saadeti,
Gideceksin.*⁵⁹

⁵⁵ A.e., s. 209

⁵⁶ A.e., s. 122

⁵⁷ A.e., s. 101

⁵⁸ A.e., s. 176

⁵⁹ A.e., s. 103

Orhan Veli'de denize ve denizle yaşanan hayata dair bir özlem olduğu görülür. Ancak bu özlem onu, hayatını denizle birleştirmeye götürmemiştir. O, sadece denizi ve deniz hayatını sevmiş, o hayatı yaşayan insanları anlatmayı yeğlemiştir:

*Neler görmüş, neler öğrenmişti kimbilir,
Denizle boğaz boğaza geçen hayatında !
Ağ yamamak, ağ atmak, ağ toplamak,
Olta yapmak, yem çıkarmak, kayık temizlemek...* ⁶⁰

Necip Fazıl mısralarında deniz ve hayat ilişkisini Orhan Veli'den farklı bir biçimde ele alır. Necip Fazıl'a göre, yaşadığımız, her gün başlangıçtan uzaklaşarak sona doğru yürüdüğümüz hayatın kendisi bir deniz gibidir. Biz ise onun üzerinde yol alan bir gemi.

*Yolcu benmişim gibi,
Bir gemi demir aldı,
Ey her yerin garibi.
Vatan ırakta kaldı.* ⁶¹

Yola çıktığımız sahilden uzaklaştıkça bizi bir gurbet duygusu sarar. Kimsesiz, sahipsiz, sonu yok bir denizde buluruz kendimizi.

*Hâlim açık denizde düdük çalan bir gemi;
Kim duyar, ötelerden haber veren bestemi...* ⁶²

Bu açık denizde, çeşitli zorluklarla boğuşmakla geçen bir hayatın geleceği ise belirsizdir:

*İnsan bir mes'ut zalim, insan bir mağrur cahil;
Tekne kırık, su azgın ve kayıplarda sahil...* ⁶³

Böyle kırık bir tekneyle, enginlerde ve azgın bir denizin ortasında insanı dehşete düşürecek ürkütücü bir manzara hüküm sürer. Deniz, yani hayat, canavar sürüleri halinde birbirinin peşisıra saldırır. İnsan bütün bu saldırılara zavallı çürük teknesiyle karşı koymaya çalışır. Bu tekne, bu beden bütün o dert ve sıkıntıları inanılmaz bir dayanıklılıkla sırtlanır, çeker.

*Omuz omza şahlanan dalgalar, büyük büyük,
Bir ses işitip ürkmüş, sürülerle canavar.*

⁶⁰ A.e., s. 124

⁶¹ Kısakürek, a.e., s. 232

⁶² A.e., s. 440

⁶³ A.e., s. 107

*Gözlerinde kıvılcım, ağızlarında köpük,
Birbirinin üstünden atlayıp geliyorlar.
Gittikçe boşluklara düşmekteyiz enginde;
Arkadaki sahilde, fosfor bir iz halinde,
Her an bir parça daha uzaklaşıyor bizden.* ⁶⁴

Enginde düşülen boşluklar ve kaybolan kıyı çizgisi, sona biraz daha yaklaşmış olmanın verdiği tedirginliğin ifadesidir. Ömür boyu hayatın bütün saldırılarına direnme, bütün zorluklarına dayanma, varılacak sahil umuduyla katlanılan şeylerdir. Necip Fazıl, dalgalardan, yani hayat yolunun çeşitli dalgalanmalarından, olaylarından beraberce bir kurtuluşa erişme yolunu aramalarını ister. Bu sonu bilinmeyen maceranın sonunda bir kayalık bile olsa, sağlam bir zemine ayak basma ihtiyacını dile getirir:

*Sarmış deniz kızları gibi dalgalar bizi,
Uzun saçları gümüş, şeffaf tenleri fosfor.
Yumuşak başlarıyla sarsarak teknemizi,
Yolcu, gittiğin sahil nerde diye bağrıyor.
Ne bir kıyıda eser, ne bir ışıktan eser,
Sulardan daha serin yolun karanlıkları.
Dalgalar, yürüyünüz, aryalım beraber,
Başımızı dövecek yalçın kayalıkları !..* ⁶⁵

Hayat gemisi böyle tehlikeli ve hırçın sularda ilerlerken, rastlayabileceği bir kayalık, onun hem kurtarıcısı, hem de felaketi olabilir. Böyle dar boğazlarda, hayatın tehlikeli yollarında ilerleyen insan her an bir felaketle karşılaşabilir. Necip Fazıl'a göre bu felaket, insanın, onu Allah yolundan saptıracak bir hayat tarzına yönelmesidir. Bu durumda geminin usta bir kaptana olan ihtiyacı gibi, insan da ona doğru yolu gösterecek bir yol göstericiye ihtiyaç duyar. "Geçilmez" şiirinde,

*Kayalık boğazlarda yön arayan bir gemi,
Usta kaptan kılavuza varılmadan geçilmez.* ⁶⁶

mısralarındaki ifadede aradığı hayat yolu rehberi, 1934 yılında tanıştığı Seyyid Abdülhakim Arvasi olur.

⁶⁴ A.e., s. 215

⁶⁵ A.e., s. 183

⁶⁶ A.e., s. 134

4. Deniz - mutluluk

İnsanlara, sunduğu pek çok imkânla mutluluk veren deniz, Orhan Veli'nin şiirinde mutlulukla birleşir. Şairin çocukluk atmosferi içinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılan deniz ve denize ait hatıralar, sanki gizli odalarda, bölmelerde saklanmış, eski zaman dolaplarından çıkarılmış yosun kokulu çamaşırlar gibidir. Hayallerin süslediği bu hatıralar sanki zaman dışı bir boyuttan gelir gibi tazeliklerini ve canlılıklarını korurlar. Kâğıttan teknelerin açıldığı enginin beyaz cennetlere sefer eylediği çocukluk günleri Orhan Veli'nin içinde değişmeden yaşamış gibidir.

*Koştuğumuz yollar, oynadığımız sular,
Kağıttan teknesinde sevinç taşıyan gemi.*

.....
*Denizlerinde onunla yaşadığım dünya
Ve ey ufku beyaz cennetlere giden kıyı.*⁶⁷

O, her ne kadar yaşamayı alışılan bir şey olarak görse de, hayatın değerli olduğunu unutmaz. Bu değeri, karşıtıyla, yani ölüm ile vurgulamak ister:

*Bir duyma da kokusunu yosunların,
İstakozun, karidesin,
Denizden esen rüzgarın...*⁶⁸

5. Deniz - mûsikî

"Mevsimler" şiirinde mâzi ve mûsikîyi deniz ortamında birleştiren Yahya Kemal, sonbaharın damla damla toprağa sinen hüznünü dile getirir. Artık bütün bu sahillerde yaşanan ve duyulan, derinlerden gelen, bir çözümlü ve dağılışı ifade eden derbeder bir mûsikîdir:

*Bu sâhillerin seslenir her yerinden,
Derinden, derinden, derinden,
Hazin günlerin derbeder mûsikîsi.*⁶⁹

Denizin çalkantısından doğan sesler bir mûsikî gibidir. Dalgaların çıkardığı şıprıtı, adeta bir mûsikî eseri gibi dinleyene zevk

⁶⁷ Kanık, a.e., s. 139

⁶⁸ A.e., s. 109

⁶⁹ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 44

verir, dinlendirir. Bu ses, bir tuzlu su olan denizi aleladelikten çıkararak sanki ayrı bir varlık, ayrı bir âlem hâline getirir:

*Mûsikîsiyle bir âlem kesilir çalkantı:
Ve nihâyet görünür gök ve deniz saltanatı.*⁷⁰

"Ses" şiirinde Bebek Koyu'ndan seyredilen bir manzaranın verdiği duygularla uyanan bir hayal beste, yaşanan olaylar ve zaman gibi bütün çevreyi gezindikten sonra denizde erir. Yahya Kemal'e göre deniz ve mûsikî birbirine bağlı iki unsurdur. Deniz, bir taraftan sahip olduğu seslerle hayata katkıda bulunurken, diğer taraftan da yaşanan günlük hayatın, içine, kalbine sindiği bir varlıktır.

*Bir lâhzada bir pancur açılmış gibi yazdan
Bir bestenin engin sesi yükseldi Boğaz'dan
Coşmuş gene bir aşkın uzak hâtırasıyle,
Aksetti uyanmış tepelerden sırasıyle,
Dağ dağ o güzel ses bütün etrâfi gezindi;
Görmüş ve geçirmiş denizin kalbine sindi.*⁷¹

Yine bir "Şarkı"sında , Boğaz'ı şarkılarla dolduran bir geceden bahseder. Eski mûsikî fasıllarının ve sandal sefalarının yaşandığı gecelerden birinde sevdiğinin yalısının önünden ayrılamayan bir hayâlî âşğın macerasıdır bu:

*Dün bezminizin bir ezeli neş'esi vardı,
Saz sesleri tâ fecre kadar körfezi sardı,
Vaktâki sular şarkılar inerken ağardı,
Bendim geçen ey sevgili sandalla denizden !*⁷²

İtrî için yazmış olduğu şiirde de, yaşanan tüm olayları derinliklerinde muhafaza eden denizin, bu büyük bestekârın eserlerini de ebediyete kadar saklayacağını söyler. Hatta deniz, İtrî'nin ölümsüz bestelerini, gemilerin geçmediği bir ummanda hâlâ tekrar etmektedir.

*Belki hâlâ o besteler çalınır,
Gemiler geçmiyen o ummanda.*⁷³

⁷⁰ A.e., s. 97

⁷¹ A.e., s. 132

⁷² Beyatlı, Eski Şiirin Rüzgârıyla, s. 121

⁷³ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 19

6. Deniz sevgisi – sevgili

"Bir İş Var", "Denizi Özliyenler İçin", "Deniz Kızı" ve "Karmakarışık" şiirlerinde görüldüğü gibi Orhan Veli denize tutkun bir insandır. Bu tutkusunu dile getirirken de son derece sade ve içtendir. Nefes alıp veriyormuşçasına süssüz, sade ve basit bir dille kâleme aldığı

*Her gün bu kadar güzel mi bu deniz ?
Böyle mi görünür gökyüzü her zaman ?* ⁷⁴

mısralarında bu sevgi açıkça kendini gösterir. Gemilerin geçtiği rüyaların yer aldığı şu mısralar da, denize duyduğu hasreti ve denizin onun hayatındaki yerini ortaya koyar:

*Gemiler geçer rüyalarımda,
Allı pullu gemiler, damların üzerinden,
Ben zavallı,
Ben yıllardır denize hasret,
«Bakar bakar ağlarım.»
Hatırlarım ilk görüşümü dünyayı,
Bir midye kabuğunun aralığından;
Suların yeşili, göklerin mavisi,
Lapinaların en harelisi...
Hâlâ tuzlu akar kanım
İstiridyelerin kestiği yerden.* ⁷⁵

Onun şiirlerinde sevgili, bazen denizin kendisi, bazen bir genç kadın, bazen de bir deniz kızı olarak karşımıza çıkar. "Denizi Özliyenler İçin" şiirinde denizin köpüklerini sevgilinin dudaklarına benzetir.

*Neydi o deli gibi gidişimiz,
Bembeyaz köpüklerle açıklara !
Köpükler ki fena kalpli değil,
Köpükler ki dudaklara benzer;
Köpükler ki insanlarla
Zinaları ayıp değil.* ⁷⁶

⁷⁴ Kanık, a.e., s. 84

⁷⁵ A.e., s. 87

⁷⁶ A.e., s. 87

"Deniz Kızı" şiirinde ise sevgili, bütün bir gece saçlarının dalgalarında çalkandığı ve doğan günü gözlerinde seyrettiği bir denizci kızıdır.

*O gece gördüm, onun gözlerinde gördüm;
Gün ne güzel doğarmış meğer açık denizde !
Onun saçları öğretti bana dalgayı;
Çalkandım durdum rüyalar içinde.*⁷⁷

"Karmakarışık"ta bu kız artık bir denizkızı olmuştur.

*Sevgilim kayığın burnunda;
Yarısı balık,
Yarısı insan;
İn miyim ?
Cin miyim ?
Ben neyim ?*⁷⁸

7. Deniz - vatan

Yahya Kemal'de deniz, çoğu zaman tarihle birleşir. "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" adlı şiirinde, bizi deniz ufkundan gelen gür top seslerinin ardından şanlı mâzide sahip olduğumuz vatan coğrafyasına götürür.

*Deniz ufkunda bu top sesleri nereden geliyor ?
Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor !.
Adalardan mı ? Tunus'dan mı, Cezâyir'den mi ?
Hür ufuklarda donanmış iki yüz pâre gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübârek gemiler hangi seherden geliyor ?*⁷⁹

Nis karnavalından ayrılarak İstanbul'a dönen Yahya Kemal, vatana dönüşün heyecanı içindedir. Vatan denizlerine duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

*Ben yolcuyum bugün
Nis karnavalda eğlene-dursun
Ben yolcuyum bugün. Yolun ufkunda Çamlıca
Hâlâ görünmüyor;
Hâlâ görünmüyor diyerekten sabırsızım.
Yıllarca sevdiğim Adalar, sevdiğim deniz*

⁷⁷ A.e., s. 124

⁷⁸ A.e., s. 54

⁷⁹ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 13

*Artık görünseler...
Dönsem vatan semâsına artık bu ülkeden.*⁸⁰

O, İstanbul coğrafyasında bütün vatanın bir özetini görür. İstanbul, Çamlıca ve Boğaz, kapıları vatan ufkuna açılan birer semboldür.

*Binbir tepe yükselen Boğaz'dan,
Baktıkça vatan görünsün engin.*⁸¹

8. Deniz - İstanbul

Yahya Kemal'in "Mihriyar" şiirinde eşsiz güzellikte bir sevgili gibi anlattığı İstanbul, denizin kucığında büyümüş, asırdan asıra güzelliği artarak dillere destan olmuş bir dilbere benzetilir:

*Zambak gibi en güzel çağında
Serpildi deniz nefesleriyle;
Sâf uykusunun salıncağında
Sallandı balıkçı sesleriyle.
Sîmâsı zaman zaman parıldar
Bir sâhilin en güzel yerinde.
Hâlâ görünür geçen asırlar
Bir bir, koyu mâvî gözlerinde.*⁸²

Bu güzel şehir fetihle Türklerin eline geçtikten ve büyük bir medeniyetin rüyasını yaşadıkdan sonra Yahya Kemal'in de gönlünü cezbetmiş, onu, macerasının büyüyle etkilemiştir. Ancak, Yahya Kemal, bu şehre sadece bir mekân anlayışı ve estetik kaygısıyla bakmamış, onda Malazgirt'ten sonra kurulan medeniyetimizin ve yaşanan tarihimizin meydana getirdiği millî benliğimizin özünü, muhassalasını bulmuştur. "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirinde mehâbetli bir bayram sabahında, denizle birleşmiş bir İstanbul atmosferinde bütün halkı ve bütün vatan sathını seyreder:

*Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabâh oldu Süleymâniye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi*

⁸⁰ A.e., s. 68

⁸¹ A.e., s. 68

⁸² A.e., s. 71

*Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan.* ⁸³

Boğaz'ın ve İstanbul'un güzelliklerinin bir sis örtüsü ardında saklandığı bir günü anlattığı "Siste Söyleniş"te, Kandilli, Göksu, Kanlıca gibi bazı sahil semtlerini bir bir yoklar. Kaderin Türkleri bu şehirden ayırmamasını diler.

*Birden kapandı birbiri ardınca perdeler...
Kandilli, Göksu, Kanlıca, İstinye neredeler ?
Som zümrüt ortasında, muzaffer, akıp giden
Fîrûze nehri nerde ? Bugün saklıdır, neden ?*

*Hayır bu hâl uzun süremez, sen yakındasın;
Hâlâ dağılmayan bu sisin arkasındasın.
Sıyrılmış beyaz karanlık içinden, parıl parıl
Berraklığında bilme nedir hafta, ay ve yıl.
Hüzünün, ferahlığın bizim olsun kışın, yazın,
Hiçbir zaman kader bizi senden ayırmasın.* ⁸⁴

Necip Fazıl da Yahya Kemal gibi İstanbul'u sevgilisi olarak görür. Denizle toprağın visale erdiği bu efsane şehir, Osman Gâzi'nin gördüğü rüya gibi daha nicelerinin de gerçekleştiği olağanüstü bir mekândır.

*O benim, zaman mekan aşır gelmiş sevgilim.
Çiçeği altın yıldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur.
Denizle toprak, yalnız onda ermiş visâle;
Ve kavuşmuş rüyâlar, onda, onda misâle.* ⁸⁵

Orhan Veli'de ise deniz ve İstanbul farklı bir yapıda bir araya gelirler. Şair, Boğaz'da "Urumeli Hisarı"nda, derdini denizle paylaşır. Bu mısralarda, edâli sevgilisinin tarifsiz kederler yaşattığı "Bir garip Orhan Veli" ile karşılaşırız:

*İstanbul'un Boğaziçi'ndeyim;
Bir garip Orhan Veli;
Veli'nin oğlu,
Tarifsiz kederler içindeyim.* ⁸⁶

⁸³ A.e., s. 9

⁸⁴ A.e., s. 26-27

⁸⁵ Kısakürek, a.e., s. 166

⁸⁶ Kanık, a.e., s. 66

"Galata Köprüsü" şiirinde de çevreyi ve insanları gözlemleyen şair, hepsinin geçim derdi içinde uğraştığını, bocaladığını söylerken denizi bir tabiat unsuru olarak, insanları da ekonomik cepheden ve kaderleriyle ele alır. Hepsi de talihin onlara biçmiş olduğu rolü oynayan, canlı hayatı ve hayat mücadelesini veren davranışlarıyla beliren bir konumdadırlar

*Ama hepiniz, hepiniz...
Hepiniz geçim derdinde.*⁸⁷

İstanbul adeta Orhan Veli'nin içinde yaşar. O, bakmadan, görmeden herhangi bir yerdeki hareketi, olanı biteni hissederek, görür. İstanbul ve deniz, şairin ruhunda birleşirler.

*İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.*⁸⁸

9. Deniz - mâzi

Pek çok şair mazi ve hatıralar koridorunun aşinasıdır. İster halihazırdan bir kaçış, ister köklerine dönüş, isterse yalnızca bir nostalji olsun, mazi her şair için bir hazine değerindedir. Haşim'de olduğu gibi bazı şairlerde de mazinin an ile birleşip sürekli hal aldığı görürüz. Yahya Kemal'de ise mazi her an perdesi aralanmaya, bütün dekor ve kişilerle canlanmaya hazır bir halde bekler. Sanki bir düğmeye basıldığında beliriveren bir bilinmeyen boyut gibidir. Mazi adeta suda eriyen atmosfer gibi denizin derinliklerine doğru katman katman birikmiş, yaşanan hayat denizin sinesine sinmiştir.

*Mâzi yosunla örtülü bir göl ki yok dibi.*⁸⁹

diyen şair, "Geçmiş Yaz" şiirinde Körfez'deki dalgın suda rüya gibi bir hatırayı seyrederek:

*Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin:
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde;*

⁸⁷ A.e., s. 104

⁸⁸ A.e., s. 101

⁸⁹ Beyatlı, Kendi Gök Kubbe, s. 139

*Mehtâb... iri güller... ve senin en güzel aksin...
Velhâsıl o rü'yâ duruyor yerli yerinde !⁹⁰*

Orhan Veli de bir akşam, hafızasının peşinden gittiği deniz kıyısında hatıralarıyla yüzleşir:

*Alıp içinde sesler uçuşan bu akşamdan
Hafızamı bir deniz kıyısına çeken yol
Aydınlık rüyaların peşine düşen gondol
Mavi bir denizde yüzer gibi yanan şamdan.⁹¹*

10. Deniz - gurbet

Deniz ve sahilden uzaklaşma düşüncesi, gurbet duygusunu da beraberinde getirir. "Deniz Türküsü"nde Yahya Kemal, denize açılma ve gurbete çıkma motiflerini birleştirir.

*Dolu rüzgârla çıkıp ufka giden yelkenli !
Gidişin seçtiğin akşam saatinden belli.⁹²*

Yine "Açık Deniz" şiirinde çıkılan gurbet, engin bir denizin kıyısında son bulur.

*Bir gün dedim ki istemem artık ne yer ne yâr !
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyâr diyâr;
Gittim o son diyâra ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin !⁹³*

Orhan Veli de yeni ufukların heyecanını limandaki gemilere yükler. Onlarla beraber ufuklara açılıp gurbete çıkmak ister:

*Gemiler vardı limanda gemiler
Herbiri yeni bir ufka gider.⁹⁴*

Bu ufuklar yolları, güneşli ve mavi ellere bağlar. Beyaz yelkenlerini açan altın yüklü gemiler, şairin hayalinde bu yeni ve görülmemiş gurbet ellerine doğru yola çıkarlar.

*Güneşli mavi ellere yelken açar
Beyaz kanatlı, altın yüklü gemiler.⁹⁵*

⁹⁰ A.e., s. 138

⁹¹ Kanık, a.e., s. 140

⁹² Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 96

⁹³ A.e., s. 15

⁹⁴ Kanık, a.e., s. 78-79

⁹⁵ A.e., s. 163

11. Deniz - akşam ve gece

Deniz, akşam ve gece, daha çok Haşim'in muhayyilesinde sihirli ufuklar açan perilerdir. Yahya Kemal'in akşamı onunki gibi melâle doğru akan bir yalnızlık selinden çok, zevâle yaklaşan bir kudretin kendi iradesiyle uzandığı ebedi bir döşeği hatırlatır.

*Güneş altın denizden alçalıyor*⁹⁶

Güneş, deniz ufkunda gitgide kaybolurken beliren yıldızlar akşamdan geceye geçişi müjdelir. Denizi dalgalandıran rüzgâr, sahile köpüklerden bir örtü yayar:

*Artık enginleşince mâvi sükûn,
Artıyor gökyüzünde yıldızlar...
Gece gittikçe başka hâl alıyor.
Suyu ürpertiyor çıkan rüzgar.
Şimdi sâhil boyunca Maltepe'yi
Köpüren mâvi dalgalar yalıyor.*⁹⁷

"Özleyen" şiirinde de tek mısradaki benzer bir güneş batışı resmedilir. Bir gurup vakti, bütün deniz ufkuna hakim güneş batar ve artık görünmez olur.

*Akşam, güneş artık deniz ufkunda silindi.*⁹⁸

Gençlik emellerinin ütopyasını anlattığı "Eldorado"da Orhan Veli, akşamları, lezzetine varılan bir şuruba, geceleri de düşüncelerine ve rüyalarına hakim yeşil bir denize benzetir:

*Akşamlar ağzımda harikulade bir şurup,
Ve başımda geceler yeşil bir deniz gibi.*⁹⁹

12. Deniz - âhirete giden yol ve ölüm

Ölüm teması pek çok şair tarafından işlenmiştir. Gökle yerin birleştiği ufuk çizgisine kadar uzanan ve orada adeta bakışlarımıza bir sonsuzluk vehmi veren deniz, tam zıddını, sonluluk düşüncesini çağırıştırır. Çünkü her şey karşıtı ile bilinir. Bu sebeple deniz ile ölüm arasında sıkça münasebet kurulmuştur. Her üç şair de deniz-ölüm münasebetini şiirlerinde işlemiştir. Bu münasebet karşımıza bazen ölüm korkusu, bazen ölüm ülkesi, bazen de ölüm ülkesine giden yol

⁹⁶ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 63

⁹⁷ A.e., s. 64

⁹⁸ A.e., s. 151

⁹⁹ Kanık, a.e., s. 142

olarak çıkar. Üç halde de trajik duyguyla birleşen tema şairden şaire değişen bir bakış açısı ve yapıda işlenmiştir.

Ölümü sonsuz bir deniz, tabutu da o denizde yola çıkan bir gemi gibi hayal eden Yahya Kemal, "Sessiz Gemi" şiirinde bu mecâzî hikayeyi rindâne bir tavırla anlatır:

*Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyâhatten elemli,
Günlerce siyâh ufka bakar gözleri nemli.
Bîçâre gönüller ! Ne giden son gemidir bu !
Hicranlı hayâtın ne de son mâtemidir bu !¹⁰⁰*

Zaman ve mekân kaydından kurtulan ruhlar, bindikleri gemiyle âhîret ülkesine doğru yola çıkarlar. Rıhtımda kalanlar, siyah ve ötelere hiçbir iz göstermeyen bu denizde, meçhule doğru yol alan geminin arkasından nemli ve elemli gözlerle bakmaktan başka bir şey yapamazlar.

"Deniz" şiirinde ise, tek başına ve açıklarda ölüm korkusuyla yüzyüze gelişini işleyen Yahya Kemal, denizi ölüm ülkesi olarak ele alır. Duyduğu ve içini ürperten sesleri bir ölüm senfonisi halinde mısralaştırır:

*Benzim, ölümün şi'ri yayıldıkça, sarardı,
Kalbimse bu hengâmede kuşlar gibi ürkek,
Kalbim heyecandan dedi : «Artık dönelim, çek !
Kâfî !.. Ölülerden gelen âhenge kapılma !»¹⁰¹*

Necip Fazıl da "Açıklarda" şiirinde denizle ölüm korkusunu birleştirir. Karanlık sularda ilerlerken bu denizde can verenlerin peşine düşen ruhlarının ürkütücü hayallerinden kaçmak ister.

*Deniz, bu yerde ölüm korkusu kadar derin;
Kocaman bir kuş gibi geliyor peşimizden,
Ruhu, bu kapkaranlık suda can verenlerin...¹⁰²*

¹⁰⁰ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 89

¹⁰¹ A.e., s. 134

¹⁰² Kısakürek, a.e., s. 215

Uzaklarda, ufukların ötesindeki ölüm ülkesine varan bu yolun başında tabut, denize inmek için hazırlanmış bir gemi gibidir.

*Ufka bakarlar; Ölüm uzakta mı, uzakta...
Ve tabut bekler, suya inmek için kızakta...*¹⁰³

Sularda kabrimizin yolunu açarak bizi âhirete götürecektir olan gemi habersizce gelir.

*Geldi yorgun ve hazin,
Hiç de sezdirmeksizin,
Sularda kabrimizin,
Yolunu açan vapor...*¹⁰⁴

Orhan Veli ise, "Uzun Bir İstirabın Sonunda Ve Bir Saadet Anında Gelecek Ölümün Türküsü" adlı şiirinde, ölümü bütün ıstırapların sona erışı, ebedî huzur gibi düşünür. Hastalıklarla ve sıkıntılarla geçen ömür yolunun sonunda şair, varacağı son merhale olan bu sahilde, ıstıraplı günlerden sonra saadet anında gelecek ölümle bütün dertlerinden kurtulacaktır.

*Bir sahile varacak günlerimiz
Günler ki nâmütenahi ıstırap;
Kalmayacak bu günkü hasta, harap
Yüzlerde bahtın karanlığından bir iz.*¹⁰⁵

Sahilden binilen gemi, kimsenin bilmediği bir limana doğru sükûn içinde yol alacaktır.

*Gidecekler beyaz köpükten izinde
Uzak, ağır ve çok uzak bir vapurun
.....
Hangi liman veya adaya bu gidiş,
En canlı çırpınışlar kanatlarında ?
Denizde ne bir yelken, ne bir ürperiş;
Bütün zenci kırallar ölü bu anda.*¹⁰⁶

13. Deniz - macera ve özgürlük

Tutku maceranın kapısıdır. Orhan Veli için deniz de şiir gibi bir tutkudur. Zaman zaman, yaşanan günlük hayatın monoton akışından

¹⁰³ A.e., s. 145

¹⁰⁴ A.e., s. 164

¹⁰⁵ Kanık, a.e., s. 156

¹⁰⁶ A.e., s. 145

sıkıldığında bu tutkunun tesirine girdiğini görürüz. Engine doğru açılan gemilerin ardından bakar. Onlarla beraber gitmek, ona sıkıcı gelen ve yaşanan alışkanlıkların ördüğü zincire benzeyen sınırları kırmak, bir maceraya atılmak ister.

*Bakakalırım giden geminin ardından;
Atamam kendimi denize, dünya güzel;
Serde erkeklik var ağlıyamam.*¹⁰⁷

Bir başka şiirinde aynı konuya tekrar döner. Geride kalanlara aldırmadan yine kendini denize atmak ister. Çünkü onun için deniz, bütün sınırların ortadan kalktığı özgürlük sağlayan bir mekândır.

*Heeeey !
Ne duruyorsun be, at kendini denize;
Geride bekleyenin varmış, aldırma;
Görmüyor musun, her yanda hürriyet;
Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol, su ol;
Git gidebildiğin yere.*¹⁰⁸

Bu gidişin belirli bir amacı yoktur. O, denizde ve denizle yaşanacak başıboş ve sorumsuz bir hayatı özlemektedir.

*Gün olur alır başımı giderim
Denizden yeni çıkmış ağların kokusunda
Şu ada senin bu ada benim,
Yelkovan kuşlarının peşisıra.*¹⁰⁹

Suda yüzen karpuz kabuğundan farksız, başıboş ve sorumsuz geçecek günlerin hayalini kurar.

*Ama gene de,
Gene de güzel günler geçirebilirim;
Geçirebilirim bu mavilikte.
Suda yüzen karpuz kabuğundan farksız.*¹¹⁰

Böyle gönlünce geçmesini istediği bu günlerde, egzotik ülkelere yapacağı seyahatleri, oralarda yaşayacağı maceraları düşünür:

*İsterim benim de acaip isimleri
Hiç duyulmamış zenci arkadaşlarım olsun.*

¹⁰⁷ A.e., s. 108

¹⁰⁸ A.e., s. 103

¹⁰⁹ A.e., s. 99

¹¹⁰ A.e., s. 118

*Onlarla Madagaskar limanlarından
Çin'e kadar yolculuk yapmak isterim.
İsterim içlerinden bir tanesi
Vapurun güvertesinde yıldızlara karşı
"Hoy-lulu" şarkısını söylesin her gece.* ¹¹¹

Denizde yaşayacağı maceranın ve özgürlüğün tadını çıkaracağı bir hayat düşler. Bir balıkçı olmak, denizle içiçe yaşamak ister. Bu bedenî çalışma fikri, onun pek çok şiirinde karşımıza çıkan bir özlemdir. Emeginin karşılığını alma fikrine dayanan bu anlayış, Orhan Veli'nin, hayata nasıl bir gözle baktığını da gösterir.

*Gideceksin ırıpların çalkantısında,
Balıklar çıkacak yoluna, karşıcı;
Sevineceksin
Ağları silkeledikçe
Deniz gelecek eline pul pul;
Ruhları sustuğu vakit martıların.* ¹¹²

"Açsam Rüzgâra" şiiri, onun bu konudaki bütün düşüncelerini toplamış gibidir. Bu mısralarda, denizlerde başıboş ve amaçsız dolaşarak hayatı yaşamak ve tadını çıkarmak isteyen bir Orhan Veli buluruz.

*Ne hoş, ey güzel Tanrım, ne hoş
Maviliklerde sefer etmek !
Bir sahilden çözülüp gitmek
Düşünceler gibi başıboş.
Ne hoş, ey güzel Tanrım, ne hoş !
İller, göller, kıtalar aşmak
Ne hoş deniz deniz dolaşmak
Düşünceler gibi başıboş.
Açsam rüzgâra yelkenimi;
Dolaşsam ben de deniz deniz
Ve bir sabah vakti, kimsesiz
Bir limanda bulsam kendimi.* ¹¹³

14. Deniz - hayâl

Pek çok şair tarafından bir özgürlük ülkesi gibi görülen deniz, özellikle açık deniz, oynaşan dalgaların pırıltılarında, gökle birleştiği

¹¹¹ A.e., s. 175

¹¹² A.e., s. 103

¹¹³ A.e., s. 153-154

belirsiz çizginin götürdüğü ufuklarda, çeşitli deniz maceralarının doğurduğu efsanevi hikayelerde, insan hayaline oldukça geniş bir hareket imkânı vermiştir. Bunun yanında, aynı ritmik hareketin tekrarının ve değişmeyen bir manzaranın sürekli seyredilmesinin insanda canlı dikkati azalttığı ve onu bir tür hipnoza soktuğu bilinmektedir. Bu yarı hipnoz hali, şuuraltımızda yatan ve zaman zaman varlıklarını hissettiğimiz duygu, düşünce, arzu ve korkuların hayal olarak zihnimize belirmesi ve şuurüstüne çıkması için oldukça uygun bir ortamdır. Deniz ve hayal ilişkisiyle, pek çok şairde olduğu gibi, bu üç şairde de karşılaşırız

*İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar.*¹¹⁴

diyen Yahya Kemal, deniz ve hayal motiflerini "Derin Beste"nin üçüncü beytinde birleştirir. Hayal gemisiyle yelken açılan ufuklar, pek çok sırrın saklandığı hayali bir mekândır. Bu açıdan bakıldığında, diyebiliriz ki, hayal gemisiyle yapılan seferler karşılıksız kalmayacaktır.

*Bir keşf-i hayâl ile âfâka yelken aç
Deryâyı dinle gör nice esrâr söylenir*¹¹⁵

İnsan bu dünyadayken ölüm ülkesi, âhiret hakkında kesin bilgilere sahip olmamakla birlikte tamamen de bilgisiz değildir. Bu bilgilerinin ışığında zihninde bir öbür dünya hayali çizer. Ölüm ülkesine giden yolda ilerleyen kimse, yaşamdan uzaklaştıkça hayalinde tasavvur ettiği âleme doğru yaklaşır. Bu bilinmeyen âleme göçü ve tahayyülü Yahya Kemal şöyle mısralaştırır:

*Ömrünün geçtiği sâhilden uzaklaştıkça
Ve hayâlinde doğan âleme yaklaştıkça*¹¹⁶

Orhan Veli'nin hayal dünyası Yahya Kemal'den biraz farklıdır. Bazen hayal, bazen de rüya şeklinde anlattığı ve uykuyla girdiği bu ülke, ılık bir suya veya denize benzer. Günün yorgunluğuyla ağırlaşan gözler, ılık bir suya dalar gibi rüya ve hayal âlemine kayar.

*Gördüm giden günün ardından sulara dalan
Gözlerin yeni bir dünyaya açıldığını.*¹¹⁷

¹¹⁴ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s.97

¹¹⁵ Beyatlı, Eski Şiirin Rüzgârıyla, s. 87

¹¹⁶ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 96

¹¹⁷ Kanık, a.e., s. 164

Bazen de üzerine oturan rahat bir minder bir gemiye dönüşerek onu Hind'e ve Çin'e götürecektir bir rüyaya daldırır.

*Üzerinde beni uyutan minder
Yavaş yavaş girer, ılık bir suya,
Hind'e doğru yelken açar gemiler,
Bir uyku âlemine doğar dünya.*¹¹⁸

Gerçek âlemden uyku ve hayal âlemine geçişi bir başka âleme doğmak olarak niteleyen Orhan Veli, aslında bunların hep hayal olduğunun farkındadır. Son derece keskin ve ayrıntılı bir biçimde çizdiği hayaller ne kadar gerçeğe yakın olursa olsun, o bütün bunların sonunda sadece birer hayal olduğunu vurgular.

*Bilirim yalan, hepsi yalan;
Taka olduğum, tekne olduğum.
Suların kaburgalarındaki serinliği,
İskotada uğuldayan rüzgar,
Haftalarca dinmeyen motor sesi,
Yalan.*¹¹⁹

15. Deniz - sonsuzluk

Sonsuzluk, her şair muhayyilesinin kutsal bir mekân gibi mutlaka en az bir kere uğramış olduğu yerdir. Çünkü her insan ölümlüdür. İnsanoğlunun yaşamının sonunda yüzyüze geleceği tek değişmez gerçek bu olmuştur. Bu açıdan bakınca sonsuzluğun insan ruhu için taşıdığı değer daha iyi anlaşılır.

Bu gerçekten yola çıkan Yahya Kemal, dünyadaki süresini tamamlayan ruhların âhiret âleminin sonsuzluk denizine yelken açtıklarını dile getirir:

*İklîm-i İlahî'ye rücû etmek için
Ervâh açılır engine yelken yelken.*¹²⁰

Sonsuzluk arzusu veren deniz, gerçekleşmesi mümkün olmayan bu arzuya teselliye yine kendisi verir. Gözü yoracak hiçbir engeli bulunmayan ve bakışa sonsuz gibi görünen bir saha açan deniz ufku, ruha ezeli lezzeti hatırlatarak teselli verir.

¹¹⁸ A.e., s. 161

¹¹⁹ A.e., s. 118

¹²⁰ Beyatlı, Yahya Kemal, Rubâiler ve Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1983, s.29

*Deniz ufkunda tesellî duyulur.
Yalnız onlarda bulur rûh ezeli lezzetini.* ¹²¹

Ruh böyle sonsuz büyüklükteki bir denizde uçar gibidir:

Uçmakta, konmadan, kıyasız bir denizde rûh ¹²²

Bu uçuş onu hür ve sonsuz ufuklara ulaştıracaktır.

*Her hamlesiyle, rûh, o çelikten kanatlı kuş,
Ufkunda bir dakîka görünmeksizin kara,
Hür gökte, hür denizde uçar, hür ufuklara.* ¹²³

Sonsuzluğa kavuşmak isteyen Necip Fazıl ise, derdini denizlerdeki su ile karşılaştırır. Derdinin daha büyük olduğu kanaatine varır:

*Bir deli kafacıktım;
Sonsuzluğa acıktım.
Farzet denize çıktım,
Su biter, derdim bitmez.* ¹²⁴

Sonsuzluk, boşlukta çalkalanan kaygısız ve düşüncesiz bir deniz gibidir. Üzerindeki gemilerin kaderiyle ilgilenmez.

*Azgın, sonsuz bir deniz;
Kaygısız, düşüncesiz,
Çalkanyor boşlukta.* ¹²⁵

Biricik meselesinin sonsuza varmak olduğunu söyleyen şair, bir vecd anını tasvir eden şu mısralarında ezeli ve ebedi duygularını nasıl yakaladığını şöyle anlatır:

*Nizam köpürüyor, med vakti deniz;
Nizam köpürüyor, ta çenemde su.
Suda bir gizli yol, pırıltılı iz;
Suda ezeli fikri, ebedi duygusu.* ¹²⁶

Sonsuzluk fikrini denizle birleştirerek verdiği bu mısralardan sonra, yine aynı fikre yönelik değişik ve çarpıcı bir benzetmede

¹²¹ Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz, s. 94

¹²² A.e., s. 98

¹²³ A.e., s. 99

¹²⁴ Kısakürek, a.e., s. 295

¹²⁵ A.e., s. 222

¹²⁶ A.e., s. 20

bulunur. Sonsuzluğu anlamak için denizi görmenin şart olmadığını, bir ölüm ve âhiret ülkesi olan mezarlıkların da bize sonsuzluğu düşündürebileceğini söyler. Karacaahmet mezarlığını buna örnek gösterir.

*Deryada sonsuzluğu fikretmeye ne zahmet !
Al sana, derya gibi sonsuz Karacaahmet !¹²⁷*

Bu mısralarında onun, ölümü ve âhireti denize benzeterek, sonsuzluk ile ölüm arasında ince bir bağ kurduğunu görürüz.

16. Deniz - sonsuzluk ve varlığı aşma

Sonsuzluk, sınırlı bir ömüre sahip ve sonlu bir varlık olan insanın çoğu zaman ölümden kurtuluş olarak gördüğü bir yol olmuştur. Bunun yanında insan, tabiatta ve bütün kainatta duyduğu hârikulâde ahengin tesiriyle kendi varlığını aşmak istemiştir. Bu isteğin kaynağı ister tabiat sevgisi, isterse ilahi aşk olsun, sonunda insanları, kendilerini aşmaya, ötelere gitmeye yöneltmiştir. Sonsuzluk ve kendi varlığını aşma arzusunun daha çok, bize sonsuz gibi görünen varlıklar çağrıştırır. Bu sebeple, deniz ve daha ötelere varlığını haber veren ufuk çizgisi, şairlerin aşma temasını kurmak için sıkça kullandıkları birer atmosfer unsurudur.

Yahya Kemal'deki aşma temasının kuruluşu da benzer bir şekildedir. Deniz ya sonsuzlukla özdeş görülmüş, ya da sonsuzluğa giden bir yol olmuştur. "Açık Deniz" şiirinde, denizi ruhunun sözcüsü yapmış, onun sahili döven ve sınırlarını aşarak ötelere geçmek isteyen tavrında ruhunun arzularını dile getirmiştir. Özdeşleştiği deniz de kendisi gibi ezelden ebede bitmeyen bir susuzluğu andıran sonsuzluk arzusuyla ıstırap çekmektedir.

*Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun gelişt i o !
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o !
Yelken, vapur, ne varsa kaçışmış limanlara,
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara !
Yalnız o kalmış ortada, âsî ve bağı hûn,
Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun,
Sezdim bir âşinâ gibi, heybetli hüznünü !
Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim ezeli muztarip deniz !
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz.*

¹²⁷ A.e., s. 170

*Dindirmez anladım bunu hiçbir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrıyı.*¹²⁸

"Deniz Türküsü" şiirinde de onun, gök ve deniz arasında sonsuzluğa uzanan çizgide yol alan ve kendi yerine koyduğu yelkenliye söyledikleri, sınırları aşma arzusunun bir ifadesidir.

*Som gümüşten sular üstünde, giderken ileri,
Tâ uzaklarda şafak bir bir açar perdeleri...
Mûsikîsiyle bir âlem kesilir çalkantı:
Ve nihâyet görünür gök ve deniz saltanatı.*

*Çıktığın yolda, bugün, yelken açık, yapyalnız,
Gözlerin arkaya çevrilmeyerek, pervâsız,
Yürü ! Hür mâvilîğin bittiği son hadde kadar !..
İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar.*¹²⁹

Yürü ! hitabıyla sonsuz deniz üzerinde uçan ruhu, "Uçuş" şiirinde, içinde milyonlarca oluş görülen bir denizden geçer. Üzerinde uçmakta olduğu denizi ve içinde meydana gelen milyonlarca oluşu seyrederek. Yükseldikçe güçlenen ruh, sonsuza doğru kanat açar.

*Uçmakta, konmadan, kıyısız bir denizde rûh;
Benzer mi böyle bir kuşa Tûfân içinde Nûh ?
Üstünde gök, sürekli bulutlarla, yüklüdür;
Altında gür deniz ki ezelden köpüklüdür.
Çalkantısında dalgası bilmez nedir sayı;
Milyonca dalga sürmede milyonca dalgayı;
Hiç durmayan gürültüsü bir türküdür, geniş,
Milyonca haykırış dolu, milyonca sesleniş.
Yıldızlar ülkesinde açıldıkça yükseğe,
Başlar hayâl edindiği âlem görünmeğe.
Bir rûhu besleyen hava yalnız yukardadır.
Hulyâyı dâimâ uçuran duygulardadır.
Yalnız bu katta mümkün olur dâimâ uçuş.
Her hamlesiyle, rûh, o çelikten kanatlı kuş,
Ufkunda bir dakika görünmeksizin kara,
Hür gökte, hür denizde uçar, hür ufuklara.*¹³⁰

¹²⁸ Beyatlı, Kendi Gök Kubbeimiz, s.15-16

¹²⁹ A.e., s. 97

¹³⁰ A.e., s. 98-99

Fânileri gökten ayıran perdeye değerek kendi varlığını aştığı "Deniz" şiirinde, sonsuzluğa ulaşabilmesi için onu ölüme davet eden bir deniz insanıyla karşılaşan Yahya Kemal, benzini sarartan bu teklifi mısralarında şöyle dile getirir:

*Sesler denizin ufkunu uçtan uca sardı,
Benzim, ölümün şi'ri yayıldıkça, sarardı.*

.....
*«Mâdem ki deniz rûhuna sır verdi sesinden,
Gel kurtul o dar varlığının hendesesinden !
Son zevkin eğer aşk ise ummâna karış, tat !
Boynundan o cânan dediğin lâşeyi silk, at !*

.....
*Ummâna çıkar burda bugün beklediğin yol,
At kalbini girdâba, açıl engine, rûh ol !»¹³¹*

17. Deniz - mağfiret ve mâneviyat

Rindâne bir hayata bakış ve yaşama tarzına sahip olan Yahya Kemal, tasavvufa ilgi duymuş, onu bütünüyle yaşamamış olmakla birlikte, zevkini tatmış ve bu zevki şiirlerine konu etmiştir. "Mâverâda Söyleniş" şiirinde deniz, vuslat ve tevhid ummanı olarak karşımıza çıkar. Sahilsiz engin ifadesiyle kastedilen tevhid, Allah'a kavuşma, vuslattır.

*Seyrindeyiz atıldığı sâhilsiz enginin,
Atmeydanı 'nda ölmüş «enlhak» şehîdinin.¹³²*

Necip Fazıl'ın, kendi gerçeğini aramaya başlaması, yani tasavvufla ilgisi, şeyhi Abdülhakim Arvâsî ile karşılaştıktan sonra başlamıştır. Gerçek çile olarak adlandırdığı bu dönem, içindeki duvarların yıkıldığı, açıktan geçen gemilerin peşinde mağfiret âlemine göç ettiği dönemdir.

*Ne azap, ne sitem bu yalnızlıktan,
Kime ne aşılmaz duvar bendedir.
Süslenmiş gemiler geçse açıktan,
Sanırım gittiği diyar bendedir.¹³³*

Mağfiret için göz yaşı dökmek şarttır. Ancak, dökülecek göz yaşı, denizi yükselterek geminin yüzebilmesini sağlayacak kadar çok

¹³¹ A.e., s. 133-134

¹³² A.e., s. 119

¹³³ Kısakürek, a.e., s. 66

olmalıdır. Kendini bir gemiyle özdeşleştirdiği bu mısralarda, denizi de mağfired deryasına benzetir:

*Ağlayın su yükselsin !
Belki kurtulur gemi.*¹³⁴

Kendini yaralanarak su almış ve yan yatmış bir gemiye benzetirken, denizi de kaybettiği âlemin içinde bulunduğu uçsuz bucaksız bir umman olarak gördüğü

*Yana yatmış bir gemi
Kaybettiği âlemi
Arıyor deryalarda.*¹³⁵

mısralarında aradığı mağfired ve tevhid iklimidir. "Takvimdeki Deniz" şiirinde onu adeta içine hapseden bir deniz resmiyle karşılaşan şair, şiirin devamında, aradığı bu âlemi nasıl bulduğunu ve oraya nasıl hicret ettiğini şöyle anlatır:

*Bu resim rüyalarda
Gibi aklımı çeldi;
Bana sahici geldi.
Geçtim kendi kendimden,
Yüzüme, o resimden,
Köpükler vurdu sandım;
Duymuş gibi tıkandım,
Ciğerimde bir yosun.
Artık beni kim tutsun ?
Denizler oldu tasam.
Yakar, onu bulmazsam,
Beni bu hasret, dedim,
Varırım elbet, dedim,
Bir ömür geze geze
Takvimdeki denize.*

.....
*Kurşun yükünü gönlün,
Tüy gibi hafiflettim,
Denize hicret ettim...*¹³⁶

¹³⁴ A.e., s. 418

¹³⁵ A.e., s. 222

¹³⁶ A.e., s. 222-224

C. SONUÇ:

1. Yahya Kemal

Yahya Kemal, gerçek anlamda su ve denizi, tarihi ve kültürel unsurlarla bağlantılı olarak kullanmıştır. Su motifini inanç, uyku, ölüm, zaman, mâzi, vatan, mûsikî ve hayâl unsurlarıyla birleştirmiştir. Denizi İstanbul ve semtleri, Boğaz, mûsikî, vatan, mâzi, gurbet, akşam ve gece, âhirete giden yol, âhîret ülkesi ve ölüm, hayal, sonsuzluk ve sonsuzluk arzusu, varlığı aşma arzusu, mağfiret ve mâneviyat unsurlarıyla birleştirmiştir. Bunlardan hayâl, mâzi, mûsikî, ölüm ve vatan unsurları her iki motifle birlikte işlenmiştir.

2. Necip Fazıl

Necip Fazıl su ve deniz motifine daha çok dini anlamlar yükler. Su ve denizle hayat arasında bir bağlantı kurar. Necip Fazıl'da su tabiat, hayat, insan, kendisi, akşam, uyku, ölüm, zaman, mâzi, tarih, hasret, mûsikî, hakikat, öte duygusu, duâ, rahmet, temizlik ve manevi arınma ile birleşir. Denizin ise İstanbul ve semtleri, hayat, tarih, âhirete giden yol ve ölüm, sonsuzluk, mağfiret ve mâneviyat ile birleştiği görülür. Bunlardan hayat, insan, ölüm, tarih, öte duygusu ve sonsuzluk hem su hem deniz motifleriyle beraber dile getirilmiştir.

3. Orhan Veli

Orhan Veli suyu yalın bir tarzda, gerçekçi bir bakış açısıyla ve gerçek anlamda kullanmıştır. Onda deniz insan, hayat, mutluluk, deniz sevgisi ve sevgili, İstanbul, mâzi ve hâtıra, gurbet, akşam ve gece, âhirete giden yol ve ölüm, macera ve özgürlük, hayal anlamlarında kullanılır. Bu yolla bazen kişisel tecrübelerini bazen de deniz insanların hayatını işlediği şiirler ortaya koymuştur.

Üç şairi mukayeseli olarak irdelersek:

Suyun gerçek anlamda kullanımını üç şairde de görebiliriz. Yahya Kemal ve Necip Fazıl su ile uyku, ölüm, zaman, mâzi, mûsikî unsurlarını birlikte kullanmıştır. Bunların dışında, su motifinin kullanımında Yahya Kemal'de görülen inanç, vatan, hayal ile Necip Fazıl'da görülen duâ-rahmet-mânevi arınma, tarih, öte duygusu arasında anlam bağları vardır.

Denizin gerçek anlamda kullanımını da üç şairde görmek mümkündür. Yine üçünde de denizin İstanbul ve semtleri, âhirete giden yol ve ölüm unsurları ile birleştiği görülür. Deniz, Yahya Kemal ve Orhan Veli'de mâzi, gurbet, akşam ve gece, hayal; Yahya Kemal

ile Necip Fazıl'da tarih, sonsuzluk, ölüm, mağfiret ve mâneviyat; Necip Fazıl ve Orhan Veli'de hayat anlamlarına gelir.

Necip Fazıl ve Orhan Veli, su ve denizle insan arasında bir münasebet kurmuşlardır. Necip Fazıl su ve denizle hayat arasındaki münasebeti, onları kişileştirerek, felsefi bir derinlikte; Orhan Veli ise, deniz insanların yaşadığı hayatı anlatır biçimde kullanmıştır. Necip Fazıl, insan kaderi ile deniz arasında bir ilgi kurar. Orhan Veli ise, insanı deniz tabiatı içinde hayal eder. İkisi de su ve denizi kendileri, ruhları ve şuuraltıları ile özdeşleştirmişlerdir.

Bunların yanında ayrı ayrı, denizle, Yahya Kemal mûsikî, vatan, varlığı aşma arzusunu; Orhan Veli ise insan, mutluluk, sevgili, macera ve özgürlük unsurlarını bir araya getirmiştir.

Üç şair de su ve denizi, bazen ölüm ülkesine giden bir yol, bazen de ölümün kendisi olarak kullanmışlardır.

Yahya Kemal ve Necip Fazıl su ve deniz ile zaman arasında bir bağlantı kurmuştur.

Üç şairde de su ve mazi bağlantısı vardır. Yahya Kemal'de tarihî ve millî hatıraları saklayan su ve deniz, Necip Fazıl'da ve Orhan Veli'de daha çok kişisel hatıraların saklandığı bir yerdir.

Su ve denizle mûsikî arasındaki bağı en fazla Yahya Kemal kullanmıştır. Necip Fazıl'da da benzer kullanımlarla karşılaşırız.

Yahya Kemal'de ve Orhan Veli'de su ve deniz bazen hayal iklimine giden yol, bazen de hayal ikliminin kendisidir. Orhan Veli'nin bu iki motifte hayal ile uykuyu birleştirdiği görülür.

Her üç şairde de su ve deniz, sonsuzluk arzusu, öte duygusu ve aşma teması ile bağlantılı olarak kullanılmıştır.

Yahya Kemal'de ve Necip Fazıl'da su ve deniz dua, rahmet, manevi feyz, arınma, tevhid ve maneviyat âlemi ile yakın anlam ilişkileri içerisindedir.

Bunların dışında, su ve denizin Orhan Veli'de, özgürlük, mutluluk ve yaşama sevinci, sevgili, akşam, gurbet; Yahya Kemal ve Necip Fazıl'da da İstanbul, mevsim, vatan, tarih ve hasret gibi kavramlarla bağlantılı olarak kullanıldığını görürüz.

Bütün bu irdelemelerin sonunda diyebiliriz ki, su ve deniz motifleri, Yahya Kemal ve Necip Fazıl'da daha çok insan ve onun, tarihî, felsefi ve psikolojik cephesiyle ilgili olarak kullanılmıştır. Bu

iki şair, deniz ve su motiflerine biri tarihî, diğeri dini-mistik çağrışımlara yükler. Onlardan farklı bir bakış açısına sahip olan Orhan Veli ise, su ve denizi, şiirde realist bir dünya kurmaya yönelik bir tarzda kullanır. Yaşanan günlük hayatın bir parçası ve birer maddi varlık olarak gördüğü su ve denize kendi duygularını yüklemekten de geri kalmaz.

Yahya Kemal için su ve deniz, tarihi, sosyolojik ve kişisel psikolojisi açısından bir anlama sahiptir. Orhan Veli ise su ve denizi bir tabiat unsuru olarak görür. Ancak, soyut bir yaklaşımdan da çok uzak kalmaz. Necip Fazıl, ikisinin arasında bir yeredir. İnanç yönüyle sosyolojik, duygu ve düşünce yönüyle de psikolojik olmak üzere diğeri iki şairin arasında bir köprü, bir bağ oluşturan açılımlara sahiptir.

Yahya Kemal'de su ve deniz, daha çok tarihî ve kültürel değerleri dile getirmek için kullanılmakla birlikte, onun zaman zaman bu yolla şahsî hatıralarına gittiği de görülür. Bu iki motif onda yer yer dinî ve metafizik anlamlarıyla da karşımıza çıkar. Ancak bu kullanım, kültürel ve estetik özellikler taşır.

Necip Fazıl ise, söz konusu iki motife daha çok dinî-tasavvufî ve metafizik anlamlar yükler. Hatta, tasavvufî kullanımlarda onun gelenekle bir noktada buluştuğu söylenebilir. Yahya Kemal'de kültürel ve estetik unsurlarla içiçe verilen din, Necip Fazıl'da şahsî ve felsefî bir anlam kazanır.

Su ve denizden hareketle, Yahya Kemal uzak sosyal geçmişe, Necip Fazıl yakın kişisel geçmişe, Orhan Veli de şimdiki zamana doğru hareket ederler.

Şâirler arasında görülen bu değişik tutumların onların inanç ve dünya görüşlerinden, almış oldukları farklı eğitimlerden ve hayat maceralarından doğmuş olduğu söylenebilir.